

PIZSAMA PANYÓKÁRA VETVE

– a szabadnapos antropológus
feljegyzéseiből

A nyámmal és Marikával álltunk nagyapám ágya mellett a zuglói Szerettkórházban. A szertelenül tekergőző csöveken ki és befelé áramlott mindenféle folyadék meg gáz, a lepedőt már combközépig lerugdaltta magáról, a pizsamája csak a felső teste felét takarta, jobb karja belebújtatva, a másikat csupaszon az ágy vázához kötözték egy gézcsíkkal. Szemközt, mint mindig, Zsófi néni ült, már ötödik éve minden napját reggeltől estig a fia mellett töltötte. Gabi épphogy elvégezte a közgázt, amikor valami rejtélyes testi sorvadással bekerült, és azóta egyre rohamosabb ütemben pusztult a szervezete, a folyamatot semmi sem tudta megállítani, már a könyvet is úgy kellett neki tartani. Átellenben Sanyi, a zöldséges heverészett, ő volt az egyetlen járóképes a kórteremben.

A pizsama nagyapámnál rosszat jelentett. Alaphelyzetben hálóingben aludt. Megmaradt gyerekkoromból, hogy esténként, miután átöltözött, még lezavart egy-két kört a hálószoba és a vécé között, az utolsóban, már

bilivel a kezében, hozzánk is kinézett a napaliba, hogy ágyban vagyunk-e már. Már-mint én meg az anyám: anyámtól nem tűrte a lazaságot. Ilyenkor úgy nézett ki, mint az öreg szellem a *Canterville-i kísértet*ből. Pizsama csak akkor került rá, amikor lebetegedett; meg nem mondom, mi volt ebben a praktikum, talán mert éjszaka közepén könnyebb volt felhajtani, mint egy gatyát letolni, régebben a nagy, vagy mikor ki, később már csak a vizelés okán. Mert nagytermészetű ember volt világeletében az öreg, ahogy az ő idejében a baszósokat nevezték, ha tudta volna, hogy halála után pár évvel feltalálják a Vigrárt, biztos kihúzza addig, sőt, most lenne százhat éves.

De így kevés dolog motiválta. Úgy kilencven is elmúlhatott, amikor egy hosszúra nyúlt beszélgetés után azzal állt föl a fotelból, hogy mintha már nem lenne annyira fitt, mert kézzel kell elrugaszzkodnia a karfáról, ha ki akar egyenesedni. Előtte már elpanaszolta, hogy nem mennek úgy a dolgok, mint hajdan. A csajokról volt szó, nyilván. Ezt a beszélgetést mi már nagyon régen kezdtük, aztán húsz éven át csak újra és újra felvettük az elejtett fonalat. Hogy jó-e vagy sem, azt utólag nehéz megmondani, de amit az élet leglényegesebb dolgáról tudok, azt nagyjából ő tanította nekem. Lehettem olyan tizenhárom, amikor eljött velem megkeresni a szerelmemet, akiről csak annyit tudtam, hogy nyáron a soproni szívszanatóriumban kezelik. Persze, mire odamentünk, már nem volt ott, azóta sem láttam, de pár évre rá Londonban elvitt egy kupiba, nem mintha történt volna valami, mert tizenhat évesen körömnnyire zsugorodott a farkam a rémülettől, amikor megláttam az agyonsminkelt, tagbaszakadt feka nőket. Aztán az élet egy adott pontján még a titkárnökét is megosztotta velem, rendes volt tőle, nem mindenki keveredik sógorságba a saját nagyapjával.

Mert hát itt van neki ez a fiatal nő, fűzte tovább az öreg, a Marika, aki gondoskodik róla, takarít, szállítja kocsival ide-oda (hja, azt is ő vette neki), de nem tudja megadni neki, amire szüksége van, mert benne már csak pislákol a vágy. Itt, gondolom, a libidó ernyedé-

sére utalt, de nem ilyen volt a szava járása. Tegnap is felküldte leporolni a konyhaszekrény tetejét, benézett az otthonkája alá, mint rendesen, látta azt a szép, feszes seggét, elindult egy kicsi bizsergés, de aztán annyiban is maradt a dolog. Semmi, érted? Én ne értettem volna? Szerintem nincs az a megkeseredett életfogytigos, akinek erre a hatvan és hetven közötti, kültelki lumpenre valamije megmozdult volna, de neki legyen mondva.

Marika sajátos társadalmi termék volt, igazi közép-európai szürke, akit a szülei, és valószínűleg az élet is arra tanított, hogy a külvilág egy hatalmas, ellenségesen kavargó homogén kása, nem bontható elemekre és személyekre, a kohézióját éppen az adja, hogy az ő, Marika vesztére tör, s az egyetlen kiút ebből a helyzetből az, ha időről-időre kinyújtja a kezét, belenyúl ebbe a fenyegető masszába, és amit meg tud benne ragadni, azt gyorsan behúzza magának: ezzel a külvilág gyengül, ő pedig túlél. A kultúrantropológusok kedvenc premodern

közösségei működnek ezen az elven, például a hetven éve még nomád görögországi szarakacsani (Bulgáriában karakacsani) nevű pásztornép, akik szigorúan *miénk*, *félmiénk* és *idegenek* kategóriákra osztották az emberi populációt, ahol is a mieinknek gyűjtünk, a félmieinkkel bizniszelünk, az idegeneket meg lehúzzuk stratégia érvényesült. Közkeletűbb példa a hazai lováriak esete, akiknél az ellenséges külvilág a megélhetés forrása, onnan csak elvenni lehet, a belső körbe meg csak hozunk, mert túlélni mégiscsak kötelességünk. És egyszer csak azt látjuk, hogy itt vannak ezek a lováriak, mint kisebbség, meg a Marikák, mint többség és a premodernitás okán ugyanazt látják a világból etnikai hovatartozástól függetlenül.

Az efféle elméleti metaforák helyett mondhattam volna persze azt is nevezett Marikára, hogy egy kapzsi proli, de a képet valamennyire árnyalja, hogy nagyapám nem is sokat tett azért, hogy a belső kör intim melegét élvezze, inkább magától beleállt a fejőstehén hálátlan szerepébe: öreges kivagyiságában boldogboldogtalannak arról hablatyolt, hogy mennyire tele van pénzzel, milliókat halmozott fel élete során, anyámnak is minden alkalommal elmondta, hogy meg fog ő még lepődni a halála után. A csajokon kívül a pénzre volt ráfixálódva, arra, hogy ő egész életében mindenkit eltartott, most viszont a világon a sor, hogy kiegyenlítse a számlát. Volt a kettő között egy különös logikai kapocs: úgy vélte, annyi nőnek tett már ő szívességet (értsd: azokat sem vetette meg, akik kicsit is igényes férfitársainál rég kihullottak a rostán), hogy most ezt a nők, mint olyanok, igazán meghálálhatnák. Itt volt hát a nagyapám, valamivel kilencven fölött, aki a Marikáján próbálta behajtani a nők vele szemben fennálló adósságát, meg egy nő, akinek a szemében a nagyapám a lehúzásra teremtett külvilág része volt, egy a sok valami közül, ami a kezébe akadt, amikor belenyúlt a bizonytalanba. Sikergyánús történetnek indult.

Fitt, nem fitt, feleltem neki kifele menet, miközben próbáltam túltenni magam Marika ülepének rémképén és az ebből fakadó émelygésen, más a te korodban örül, ha eljut

a budiig, és odabenn nem véti el a cselekvési sorrendet, te meg fitnessről meg vágyakról dumálsz. Hümmögött, tőlem még ezt is elviselte, de azért sejtettem, hogy tényleg baj van. Egy hónapra rá eltörte a combnyakcsontját, amint újra lábra állt, eltörte a másikat. Átköltözött a zuglói házunkba, ott ápoltuk, akkori hitvesem pelenkázta éjjel-nappal, néha még kiült a kertbe, nézte, ahogy kapirgálok, kicsit még tudott örülni az unokájának.

Ott álltunk a kórteremben hárman, réműletes hőség volt, csorgott rólunk a verejték, a nadrágomban becsempészett csülöksonka teljesen elengedhette magát, éreztem, ahogy a zsíros lé átszivárog a csomagolópapíron, és ágyéktájon áztatja a szövetet. A portán már ismertek, hogy rendszeresen megpróbálok valami tréflit bevinni, a sokadik lebukás után még a zsebeimet is megtapogatták, de a slicc környékét tiszteletben tartották. Nem nagyon volt más választásom: amikor üres kézzel mentem, az öreg vagy lehülyézett, hogy húsz deka felvágottat nem tudok elrejtetni a kóserórság elől (bezzeg ő annak idején hogy hozta a nájlonharisnyákat meg a zöldalmaszappant Bécsből stb.), vagy egyenesen azzal vádolt, hogy rajta spórolok, holott mesés örökség várományosa vagyok. Nehéz megmondani, mi volt nála ez a sertésmania, talán egyszerű öregkori falánkság, de inkább valami ellenállást éreztem benne a zsidó kórházzal, vagy inkább a saját, évtizedeken keresztül titkolt és leplezett zsidóságával szemben, amit még nekem sem mert bevallani soha; Kellner dédnagyapapát élből svábnak mondta, pedig fotó is van róla, meg anyám is megsúgta, hogy a dédi miatt keresztelkedett ki.

Nyilván, nem ez volt a pillanat, amikor családom frusztrációin kellett lamentálnom, próbáltam valahogy megérteni ezt a hirtelen összeomlást: két nappal azelőtt még demonstratív legyűrte volna a húst szobátársai szeme láttára, kenyér nélkül, csak hogy ezzel is egy kicsit lezsidózza őket. Mintha a halál közeledtére minden jó tulajdonsága hirtelen elhagyta volna a nagyapámat, vagy csak az alaptermészetére felvitt, immár haszontalan erkölcsi máz pattogott le. Ez már

sose derül ki. Pár nappal azelőtt még uralta a terepet: azt üvöltötte a szerencsétlen, sorvadó srácnak, hogy ő még semmit sem csinált az életében, nem is hagy maga után semmit, csak dögleni tud, bezzeg ő, aki a tatai molnárból miniszterelnökségi államtitkárságig és vezérigazgatóságig vitte, és hogy Gabi hiába fiatal, úgyis előbb fog meghalni, mert nincs benne élni akarás, bezzeg ő, amikor fegyveres partizánként a világháborúban stb. stb. Zsófi néni csak hallgatta, olvasta tovább a német napisajtót és motyogott az orra alá.

Sándorral más volt a harcmodor. Neki simán beígérte, hogy részesül az örökségből, amennyiben csicskázik neki. Mert nagyon sok van, jut belőle mindenkinek, főleg azoknak, akik őt szolgálják. Sándor, nem mintha bízott volna benne, de mivel rendes ember lehetett amúgy, hagyta magát ugráltatni, hozott neki mindent, amit kért: vizet, zsebkendőt, szemüveget, mikor mit, az volt a fő, hogy valaki zizegjen körülötte. Közben Sándor is húzta a magáét, de azért mindent megcsinált.

A kórterem közepén álltam, úgy éreztem, a sonka a hőségben lassan ráolvad a tökömre, szag is volt, persze, rendesen, nagyapám ütemesen nyögdecsejt, és mintha panyókára vetett pizsamája alól jobb karjával vezényelt volna hozzá. Marika bepróbálkozott anyámnál: „Nézd, Magdikám, mondani akar neked valamit! Figyeld, figyeld!” Anyám, aki mindig is dörzsöltebb volt nálam, csuklóból háritotta a premodern asszony trükkjét: „Ugyan, Marikám, hatvanöt éve volt, hogy elmondja nekem, amit akar, miért hagyta volna az utolsó napra?” „Ne mondj ilyeneket, Magdikám, ilyenkor még mindent értenek. Nézd, figyeld a száját, ezek lesznek az igaz szavak!” Nekem csak akkor esett le, hogy azt várta, most végrendelezik az öreg arról a pénzről, amit a matraca alatt tartott, és vélhetően neki ígért. Behunytam a szemem: ilyen nincs. Csukott szemmel viszont megütötte a fületem, mit motyog magában Zsófi néni: „Gonosz ember ez, a rosszság tör kifelé belőle, gonosz, gonosz...” Sanyi közben folyamatosan fűzte a magáét: „Gazdag ember, szegény em-

ber, mindnek egy a vége, nincs mese.” Nagyapám tovább nyögött, Marika végső rohamra indult: „Én értem, azt akarja, hogy vigyük haza, hallod, Magdikám, azt mondja, haza, haza.” Anyám, mint aki csak erre várt, rávilantotta leggyilkosabb tekintetét és éteri mosolyt párosított hozzá: „Rendben, Marikám.” A háttérből újratekintődött a mormolás: „Gonosz ember ez, nagyon gonosz, mindegy ennek, hol hal meg, a gonoszsága viszi a sírba.” Meg: „Gazdag ember, szegény ember, bárhol van, megtalálja a halál, az nem válogat” Nagyapám tovább erőlködött, anyám pedig közben elvarrta a szálát: „Akkor úgy csináljuk, hogy én a kezembe veszem apámat, te meg hozod utánunk a lélegeztetőgépet és az infúziós állványt. Aztán megyünk hazafelé. Jó lesz így, Marikám?” A nyögések ritmusa semmit nem változott, Zsófi néni és Sanyi apró variációkkal még vagy hússzor elismételte a szerepét: „Gonosz...” stb. meg „Gazdag... stb.”, már a látszatát se tartották fenn annak, hogy a főszólamra reflektálnak, ren-

des repetitív zenei program kezdett összeállni: egy Hólyagcirkusz-előadás, vagy, ahogy lassan minden egy ragacsos hangmasszává olvadt körülöttem, egy Glass-darab. Ha tényleg érti, amit körülötte beszélnek, akkor neki már itt elkezdődött – ha nem is a pokol –, de minimum a purgatórium, gondoltam.

Végre kaptam egy kis huzatot, benyitott a főorvos. Ezt a nézést biztos két szemeszteren át tanítják a SOTÉ-n, mert mind egyformán csinálja, és előre tudom, mit fognak ilyenkor mondani. Ja, hogy másnap lekötik a gépről.

A folyosón Marika még locsogott valamit, hogy most ő átjönne elvinni, úgymond, a pongyoláját. A pongyolát, hogy ezután másnak mutogasd alóla a karfiolos valagadát, futott át az agyamon, ráadásul nagyapám intonációjával, mire egy kicsit megijedtem, és csak banálisán elküldtem a másik irányba. Aztán amikor már csak az anyám volt ott, még ennél is banálisabban elbögtem magam, mert hogy mégis: hogy lehet már így meghalni?

